

Живорад Лазић — Убише књаза

Уредник:
Деспот Деспотовић

Copyright © 2022 Милош Лазић
Copyright © 2022 за Србију Талија Издаштво

Ова публикација се у целини или у деловима не сме умножавати, прештамповати или преносити у било којој форми или било којим средством без дозволе аутора или издавача, нити може бити на било који други начин или било којим другим средствима дистрибуирана или умножавана без одобрења издавача. Сва права за објављивање ове књиге задржавају аутор и издавач по одредбама Закона о ауторским правима.

www.talijaizdavastvo.rs

Живорад Лазић

УБИШЕ КЊАЗА

Талија издаваштво

Ниш, 2022

Убише књаза

28. мај 1868. Вече.

1 Књаз Михаило је љутито поцепео исписану хартију и бацио је у плетену корпу. Ничим није био задовољан. Пришавши прозору, погледа према београдској чаршији. Завршава се још један дан. Катарина је далеко. Сад би га њено присуство блажило, а срџба — што је много запињао, а мало урадио — расплинула би се у омами младог женског тела. Дакле, сутра устати рано, јахати, радити, још једном одложити рат који је заказан за август. Балкан није спреман да збаци са себе терет отоманске царевине.

Књижар Валожих је слагао у рафове фини канцеларијски материјал, који је приспео данас поподне. Морао је да припали свећу. Ниједан лист не сме да се изгужва.

На великој трговачкој радњи Михаила Н. Терзибашића и Милоша Д. Милошевића шегрти су спуштали капке и стављали катанце, а банкар Кумануди је размишљао како ће новим кредитима подстицати градњу фабрика и убирати веће камате. Браћа Поповићи су разговарали са архитектом о подизању још једне, велике и лепе куће; фини златарски радови, којима су трговали, развијали су у њима склоност за лепим: нарочито су волели да граде палате. У оријенталном Београду свака зидана кућа, са ве-

ликим прозорима, штрчала је међу потлеушицама, облепљеним блатом и притиснутим натрулом ћерамидом.

Већина крупних и ситних трговаца, занатлија, чиновника и других имућнијих грађана српске престонице, проводила је вече под густим крошњама високог дрвећа, у својим заливеним, уређеним баштама и градинама. Седели су за столом, у породичном кругу, пили охлађено вино, пушили и разговарали; до њих је допирао густ мирис процвалих липа, а покадшто би ветрић донео и задах ћенифе.

Капетан Миша Анастасијевић је био на неком од својих путовања, пратећи флоту од седамдесет и четири лађе. Довозио је со и помагао сиротињу — да му благослови, а не проклиње, послове и фамилију.

Риста Динић је лежао на злату, али је с поносом говорио — не о свом богатству, него о својим зетовима, Илији Гарашанину и Младену Жујовићу. Еснафлије су се шалиле на Ристин рачун: „Ти, газда, једнако на власти! Кад један зет сиђе са министарске фотеље, други се попне! Алал вера!“

Риста се смејуљио, била му је мила оваква шала. Није то тако баш ни мала ствар: две кћерке, па обе министарке!

И док су угледни Београђани седели по својим баштама, жељни мира и породице, после напорног дана, проведеног у чаршији, они, пак, веселије нарави и пријатељи друштва, излазили су из својих соба и одлазили у кафане. Мирисали су ћевапчићи, цврчале су љуте пљескавице на плотнама, пенушало се пиво у гломазним криглама. Официри су намештали сабље и разговарали о будућем рату противу Турске. Сви су видели себе у јуришима, победама, под заставама слободе. Већ осам година спрема се страшна осветничка војска, и осам година, из вечери у вече, официри, по београдским кафа-

нама, прете султану на Босфору. Јова Кујунџић Ваљевац наручи официрима још литар вина. И сâм понесен њиховим родољубивим поклицима, осећао је неку топлу језу. Његов син, Милан Кујунџић Абердар, често га, својим пламеним стиховима, подстиче да машта о великом ослободилачком рату. Када би неко гласније рекао да књаз Михаило оклева, Христићеви шпиони су окретали уши, и памтили сваку реч. И они су свако вече одлазили у лов, обилазили одређене кафане, или одређена места, да би своме газди, Николи, поверљиво саопштили шта је ко лајао по кафанама или у чаршији; шпиона је било много, али је Никола Христић говорио да их треба имати још више. Газда Јова је често замерао сину, песнику, његов омладински бунт против књаза Михаила, али дете је ишло за својом звездом; и говорио је Абердар да је Михаило Обреновић аутократа, апсолутиста, кочница српске слободе, све тако нешто, опасно и неприкладно.

Миливоје Блазнавац је дан завршио код свог кројача. Наиме, Анка му је већ рекла да ће у недељу после објаве веридбе и он бити позван на интимну вечеру, којом ће прославити заруке. Блазнавац је био члан најужег Анкиног серкла, будући да је први пришао њеној идеји да Михаила ожени Катарином. Иако је он био први просилац, одмах се повукао, рекавши да је увек поштовао право старијег и да ће свим срцем бити за тај брак, који ће Србији донети срећу и благостање. Пуковник је за ту вечеру, незваничну и такорећи фамилијарну, шио цивилно одело. Желео је тиме, и поклонима, да искаже сву своју оданост књазу и новој књагињи. У души га је нешто пекло, али се он бранио од тог црва, који му је нагризао војничку верност према господару и господарици.

Илија Гарашанин је управо стигао из Гроцке, са свог имања, где је, откако га је књаз отпустио као председате-

ља владе, проводио време, белешкарећи о политици, а највећма ловећи лисице по брестовичким бреговима и по окомитој дунавској обали, где су им биле јазбине. Вечерас је стигао у престоницу, јер је сутра требало да оде на лекарску контролу, а ужелео се мало и београдског мириса, своје куће и сина, који је и после његовог одласка са власти остао Михаилов ађутант. Књаз није више био љут на свога бившег министра и председника владе; чак је с њим мењао мишљење о озбиљним политичким питањима, али је остајао при својем — да му је у овом тренутку највећа узданица верни и постојани Никола Христић.

Никола је радио у својој канцеларији дуго, до вечери, и тек га је порука његове жене отргла од посла. Од почетка своје каријере, био је толико везан за акта и надзиравање посла да су га скоро силом одвајали од радног стола. Чак и на дан венчања је улучио прилику да скокне до канцеларије.

У кафани „Три зеца“, која се налазила на Шанцу код Варош капије, изби туча између неких Цигана, који су делили пазар. Жандар утрча и викну да се моментално смире. Цигани седоше за сто, а кад жандар нареди да крећу у станицу, они га заокупише молбама, говорећи да је то њихова циганска шала, а никако туча, таман посо, па сви су они једна крв, како да се бију, кад су се такорећи из једног јајета сви излегли. Тако га измолише да их не приводи, али их меанција Риста Шутић избаци напоље.

Код „Сребрне кугле“ седели су глумци са Ђуром Јакшићем, песником. Ђура је тражио од газде још литар вина на вересију, али је газда показивао поети неки стари неплаћен рачун. Најзад, љути због свега, устадоше и глумци и песник и кретоше у другу кафану, где ће по-

штовати њихову уметност и њихова имена. Зарицали су се на прагу да их више „Кугла” неће видети, па макар постала златна. Газда их је испраћао, говорећи да слободно иду тамо где им је боље. Већ их је био сит. Пију и лумпују од подне, а Ђура, какав је напрасит и нагао, напада госте, вређа, публика бежи, ако и наиђе неки чаршилија, чим види пијане бучне уметнике, а поготово Ђуру, зажди на врата и не можеш га стићи ни на сокаку. Не сме унутра.

У „Манаковом хану” седели су угледни трговци, из Београда и унутрашњости. Ови други стигли су у престоницу да набаве еспап и, после добро обављеног посла, свраћали су овамо, са пословним пријатељима, велетрговцима, да се заложе роштиљем, пивом и слушају музицирање једне чешке капеле, у којој су, поред мушкараца, за велико чудо, свирале и жене.

Скоро све кафане су биле пуне, али највећи део Београђана седео је под орајима, липама, шандудовима, дуњама и другим воћкама, посађеним по авлијама, и освежавао се, у мајској вечери, водом са извора или охлађеним пићем. Деца су кмечала, поспана, а опет жељна да још поседе са старијима. Девојке су уздисале, кријући своју чежњу пред старијима.

Између књаза и његовог народа, био је само један висок плот, преко кога је вирио понеки шпион.

2 На заказани вечерњи састанак у кући поверљивог пријатеља, на савској обали, испод пустог и у шикару зараслог Калемегдана, први је стигао, са братом Костом, сапунцијом из Шапца, адвокат Павле Радовановић, вођа завере. Пошто су у засенку неколико тренутака причекали, осматрајући сокаке, обалу и слабо осветљену калдрму на пристаншту, хитро су пришли капији. Павле је тихо

звизнуо. Домаћин је нечујно отворио капију и, склонивши се у сенку, промрмљао:

— 'Бро вече!

Павле је пошао према улазким вратима, изнад којих је висео угашен фењер.

— Сачекај и остале, а потом закључај и никог не пуштај!

— Учинићу како кажете, господине Радовановићу.

Ушавши у предсобље, браћа удахнуше ваздух. Био је зачињен мирисом пржене рибе.

— Нешто ме све ово подсећа на тајну вечеру — рече Коста, насмејавши се некако на силу.

— Ако је тако, онда вечерас морамо препознати Јуду — одговори Павле са истом усиљеношћу, и додаде: — Свака идеја има својег Јуду, али несрећа је у касном сазнању. Риба је испржена и припремљена за тајну вечеру.

Браћа заузеше место за столом, и одмах припалише цигарете.

— Слушај, Коста, већ цео Београд шапуће о нашој завери. Ако сутра не изведемо ствар до краја, прекосутра ће нас похапсити!

— Сигурно знаш?

— Предосећам да ће се из оклевања велико зло изродити! Ако нам је судбина одредила тај пут, онда га морамо што брже прећи. Сви чекају на наш знак! Но, ми не смемо ствар испустити из руку после уклањања књаза. Задржаћемо све под нашом контролом. Не стављамо главу у торбу за Блазнавчеву похлепу и Христићеву незаситу жељу за влашћу! Ми ћемо са књазом и њих!

— Њих ћемо лако, него како ћемо књаза?

— Могло је то већ да се деси, али исувише оклевају и Марић и Рогич. Зато сву наду у тебе сад полажем и сутра ћеш ти одлучити. Већ неколико пута је књаз без